

Kamil Nedvědický

Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu

Úvod

Nastolení totální vlády komunistické strany (KSČ) v únoru 1948 tvoří zásadní předěl v dějinách českého a slovenského národa. Od tohoto historického okamžiku existoval v Československu více než čtyřicet let nedemokratický režim, založený na násilné ideologii komunismu. Systém sice prošel různými modifikacemi, ale základy zůstávaly neměnné a až do roku 1989 můžeme rozeznávat zřetelné rysy totality.¹ Únor 1948 nelze vnímat izolovaně, jako nečekaný zvrát, ale je nutné zabývat se kořeny tehdejších událostí. Totalita KSČ má své základy již v době předúnorové, a to nejenom v letech 1945–1948, ale i v době nepoměrně starší. Minimálně od roku 1943 se exiloví představitelé Československa (ČSR) dostávali do sovětské sféry vlivu. Vítězství prezidenta Beneše nad propagátory jiných názorů a jeho chybná strategie způsobily napojení československých politiků na zájmy SSSR, reprezentované vůdcem Stalinem. U Beneše nešlo o nahodilé sympatie a změnu zahraničněpolitické orientace. V roce 1935 prosadil uzavření spojenecké smlouvy se Sovětským svazem, navázané na svazek s Francií, avšak tento údajně skvělý strategický tah byl velkým neúspěchem. Státy ohrožené rozpínavostí SSSR, např. Polsko, protestovaly, spojenecké Rumunsko smlouva rovněž nepotěšila a navíc výrazně prospěla nacistické propagandě, vykreslující Československo jako letadlovou loď bolševismu ve střední Evropě.² V roce 1938 pak nikterak nepomohla při řešení mnichovské krize. Komunistické hlasy pro Beneše při prezidentské volbě v roce 1935 způsobily jeho pozitivnější náhled na tuto stranu, nezkalený obratem v chování KSČ vůči němu brzy po zvolení prezidentem,³ a dokonce ani jejich jednáním v letech 1939–1941.⁴

Kromě právního pohledu na období 1945–1948 je na místě zabývat se tím, proč vůbec k tomuto předělu mezi dvěma nedemokratickými systémy došlo, tedy z jakého důvodu se komunisté nezmocnili totální vlády již v roce 1945. Drtivá většina politiků všech stran byla v rozjitřené poválečné době nakloněna myšlenkám socialismu,

1 Srov. PAVLÍČEK, Václav a kolektiv: *Ústavní právo a státověda. I. díl, Obecná státověda*. Linde, Praha 1998, s. 92–93.

2 Viz VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008, s. 11.

3 RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*. Academia, Praha 2002, s. 129.

4 Tamtéž, s. 153.

upřímně věřila ve spolupráci s KSČ, spojenectví se Sovětským svazem⁵ a toužila po vytvoření unikátní *socializující demokracie*, kde v ekonomické oblasti propagovala socialistický systém sovětského typu, propojený s režimem demokratické svobody ve sféře politické.⁶ Sami komunisté označovali třetí republiku za dobu potřebnou k *přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou*.⁷ Předseda KSČ Klement Gottwald hovořil o vlastní československé cestě k socialismu a prohlašoval, že *existuje i jiná cesta k socialismu než přes diktaturu proletariátu a státní zřízení sovětské*.⁸ Tyto výroky je možno označit za propagandu a pouhou taktiku, vedenou snahou získat co nejvíc stoupenců a mající stejně nulovou hodnotu jako slibování podpory podnikatelům a živnostníkům, verbální odmítání kolchozů a uznávání náboženské svobody, což byly skutečnosti, které KSČ uváděla ve svém volebním programu.⁹ Hlavní argument pro odmítnutí věrohodnosti uvedených tvrzení o svébytnosti československých komunistů a jejich nezávislosti na sovětských představitelích v čele se Stalinem lze nalézt přímo v KSČ. Od vzniku v roce 1921 se jednalo o stranu bezvýhradně loajální k SSSR. Gottwaldovo vedení poslouchalo příkazy z Moskvy a následovalo všechny taktické manévry Stalina, včetně těch šokujících. Útoky na zločinnou podstatu nacismu tak mohlo v krátké době následovat obhajování spojenectví s Hitlerem, lákání sociálních demokratů do Lidové fronty se střídalo s jejich označováním za sociálfašisty. Plasticky viditelné je toto chování čs. komunistů za první republiky, kdy s ohledem na nevyzpytatelnost stalinského systému docházelo k řadě zvrátů a zásadních názorových veletečů vůdců KSČ a v souvislosti s tím následovalo vylučování funkcionářů, kteří se dostatečně rychle nepřizpůsobili změněným pokynům „sovětských soudruhů“, přičemž každý člen nejužšího vedení strany zažil, co to znamená provést sebekritiku a přijímat „rozhřešení“ od Stalina či jeho oddaných spolupracovníků. Absolutní poslušnost, nesamostatnost a dodržování všech instrukcí z Moskvy vylučuje samozřejmě svébytný postup.¹⁰

Po roce 1945 se nekritické přejímání všeho sovětského stalo ještě zdůrazňovanějším pravidlem. Důvod okamžitého nenastolení totalitního režimu podle všeho spočívá ve velmi důležitých okolnostech. Stalin z Československa vytvořil jakousi „laboratoř“, jejímž účelem bylo demonstrovat světu, že koaliční spolupráce demokratů s komunisty je možná a že Sovětský svaz nemusí automaticky na území osvobozeném Rudou armádou nastolit svou loutkovou vládu. Význam to má s ohledem na fakt, že i v důležitých západních zemích, tj. ve Francii, Itálii či Belgii, se komunistické strany staly součástí koalic a podílely se na výkonu moci. Stejně tak Sověti vnímali odstrašující

5 TIGRID, Pavel: *Politická emigrace v atomovém věku*. Prostor, Praha 1990, s. 25.

6 BENEŠ, Edvard: *Demokracie dnes a zítra*. Čin, Praha 1946, s. 262.

7 DOLEŽAL, Miloslav: *Dějiny státu a práva v Československu 1938–1960*. Skripta pro posluchače Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Univerzita Karlova, Praha 1984, s. 71.

8 Zasedání ÚV KSČ v září 1946, cit. z RATAJ, Jan: *KSČ a Československo I. 1945–1960*. Oeconomica – VŠE, Fakulta mezinárodních vztahů, Praha 2003, s. 47.

9 Volební program KSČ. Viz http://www.totalita.cz/volby/volby_1946_05_04.php.

10 K jednotlivým příkladům osudové závislosti a bezvýhradné oddanosti čs. komunistů vůči SSSR viz RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 105, 127, 130 ad.

Kamil Nedvědický

sílu amerických atomových zbraní a chtěli se dočasně vyhnout střetu, který by okupace ČSR mohla vyvolat. Oba uvedené důvody ale postupně odpadly. Komunisté se nechali vytlačit z vlád v západní Evropě a pomocí svých agentů získal SSSR i atomovou bombu.¹¹ Nebyl tudíž důvod nadále trpět koaliční vládu, i když přátelsky naladěnou, v zemi, kterou Stalin považoval za nedílnou součást svého impéria. Souvislost může být spatřována taktéž v tom, že právě v době, kdy se odehrávaly čím dál ostřejší střety mezi demokraty a komunisty v Československu, došlo k vytvoření satelitního bloku států podřízených SSSR.¹² Navíc v ostatních zemích „lidovědemokratického tábora“ se o žádných nezávislých cestách k socialismu nedalo hovořit. Proto KSČ, v souladu s pokyny z Moskvy, připravovala scénáře převzetí neomezené moci.¹³ Že vládnutí s demokratickými stranami považovali za časově omezenou záležitost jednoznačně taktického charakteru, přiznávali sami vedoucí představitelé komunistické strany, a to v době, kdy byl nový, poučnorový režim konsolidován a oni se mohli tvářit jako vítězové slavící triumf. Klement Gottwald proto na zasedání ÚV KSČ dne 17. listopadu 1948 v odpovědi na otázku, pokládanou často členy strany, zda doba mezi květnem 1945 a únorem 1948 nebyla promarněna, jestli se nemělo v roce 1945 učinit to, co se provedlo v únoru 1948, označil období od května do února za absolutně nezbytné, neboť *pro zdar Února byla bezpodmínečně nutná izolace reakčních živlů, bylo potřebí, aby je národ znal, aby jim národ viděl do duše, aby národ věděl, s kým má tu čest*. Dále dodal: *Ale národ ještě neviděl, co stojí za Zenklem, co stojí za Šrámkem, za Lettrichem, za Majerem a za jinými představiteli politických stran a skupin, kteří postupně přešli do tábora reakce. Bylo zapotřebí času a vlastních zkušeností širokých vrstev národa. V květnu by to byly masy ještě nepochopily*.¹⁴ V roce 1953 Gottwald dokonce prohlásil, že existuje objektivní zákon vývoje socialismu ve všech zemích, *zákon přibližování se sovětskému vzoru*.¹⁵ Stejně tak v právní teorii se Národní fronta v letech předúnorových označovala za platformu, která *umožňovala současně odhalovat i reakční, protidemokratické a protilidové síly, které pronikly do nekomunistických stran NF a otevřeně nebo skrytě (zdůrazněno autorem) se stavěly proti k socialismu směřujícímu vývoji*.¹⁶ S vědomím těchto neopomenutelných konsekvencí je možno vnímat období 1945–1948 jako „cestu ke komunistickému režimu“.

Právní a politická situace v Československu po II. světové válce

Vítězství nad nacismem znamenalo ukončení dosud nejkrvavějšího válečného konfliktu, který měl hluboké dopady na celou planetu. Obnovené Československo se nacházelo ve zcela nové situaci. Prezident Beneš, jako autorita 2. odboje, věnoval

11 MASTNÝ, Vojtěch: *Studená válka a sovětský pocit nejistoty, 1947–1953. Stalimova léta*. Aurora, Praha 2001, s. 36 a 92.

12 VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*, s. 104 ad.

13 Tamtéž, s. 195 ad.

14 GOTTWALD, Klement: Od února na cestě k socialismu. In: *Dokumenty ze zasedání ÚV KSČ v listopadu 1948*. Svoboda, Praha 1948.

15 *Rudé právo*, 24. 1. 1953, titulní strana.

16 MATOUŠEK, Stanislav: K vzniku a postavení Národní fronty ČSSR. *Právník*, 1975, č. 7, s. 589.

Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu

enormní úsilí prosazení zásady plné kontinuity s první republikou. Reálná skutečnost ale nasvědčovala tomu, že v právní oblasti jde o návaznost toliko teoretickou. V platnosti sice zůstala ústava z roku 1920,¹⁷ avšak součástí ústavního pořádku se nově staly ústavní dekrety prezidenta republiky, jejichž ratifikací postupně provedlo Národní shromáždění, které přijalo i další ústavní zákony, stejně tak tzv. pražské dohody, upravující vzájemné poměry centrálních a slovenských orgánů, dále pak nařízení Slovenské národní rady. Československo, ač oficiálně řazené mezi vítěze druhé světové války, přišlo dokonce i o část státního území – Podkarpatskou Rus, které se muselo vzdát ve prospěch Sovětského svazu. Formálně šlo o postup v souladu s ústavními podmínkami (§ 3 odst. 1 platné ústavy), kdy Prozatímní národní shromáždění schválilo ústavní zákon č. 2/1946 Sb. o Zakarpatské Ukrajině a úpravě státních hranic se SSSR, jímž vyslovilo souhlas se smlouvou mezi ČSR a SSSR o postoupení této části státu.¹⁸ Nechme stranou spornou otázku, zda Prozatímní národní shromáždění mělo mandát k danému postupu, neboť faktický stav byl jednoznačný. Sovětský svaz se rozhodl odtrhnout část území svého spojence a znemožnil činnost československých orgánů na Podkarpatské Rusi již před uzavřením smlouvy. Pomocí teroru tajné policie NKVD a nátlakových metod, osvědčených při okupaci Litvy, Lotyšska, Estonska atd. dosáhli Sověti zdání, že si místní obyvatelé přejí začlenění do SSSR, i když nešlo o reálný odraz skutečnosti zjištěný plebiscitem, volbami či jinými řádnými způsoby. Političtí představitelé Československa se z důvodu vděčnosti k „osvoboditelům“ nikterak nebránili a pouze konstatovali, že se proti vůli Sovětů nedá nic dělat.¹⁹

Větší pozornost si zaslouží ideová a faktická diskontinuita s předmnichovským zřízením. Zatímco v první republice fungoval, ač s řadou pochopitelných problémů, demokratický systém, kdy vládní koalice měla oponenta v opozici a katalog práv a svobod se vztahoval na všechny obyvatele Československa, po roce 1945 byla vytvořena nová konstrukce, nazývaná nesmyslným pojmem „lidová demokracie“. Dominantní vliv komunistické strany a plné přizpůsobování vnější a vnitřní politiky Sovětskému svazu má za následek odklon od prvorepublikových standardů. Změnu propagovala nejenom KSČ, ale i většina politiků, zjednodušeně označovaných za demokraty.²⁰ Za kardinální problém je nutno pokládat zavedení systému Národní fronty, kdy došlo k vyloučení jakékoliv opozice, což zpochybnilo demokratický charakter státu. Zákaz obnovení „agrární strany (nejsilnější předválečné), strany národně demokratické nebo živnostenské omezil volnou soutěž stran. I když v roce 1946 proběhly svobodné volby, neměly význam z pohledu formování různých koncepcí vývoje, neboť všechny strany se dohodly na pokračování spolupráce v rámci Národní fronty, jediné povolené platformy politického života, a k uzavření této dohody došlo už před volbami.²¹

17 Zákon č. 121/1920 Sb., ze dne 29. 2. 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.

18 Předmětná smlouva byla zveřejněna pod č. 186/1946 Sb.

19 Srov. MORAVEC, František: *Špión, jemuž nevěřili*. Rozmluvy, Praha 1990, s. 350.

20 Viz RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 192.

21 Tamtéž, s. 200.

Kamil Nedvědický

Šest let protektorátu a války a následky nacistického teroru měly nepochybný vliv na vnímání násilí, které se pro celou řadu lidí stalo běžnou součástí života. Odmítnutí řádných právních postupů, běžných za první republiky, lze spatřit v řešení otázky československých Němců a v oblasti potrestání Čechů a Slováků, kteří se za války dopustili zločinů či spolupracovali s okupanty. Problematika vysídlení německé menšiny byla a je předmětem mnoha diskusí, tehdejší společnost se ale až na výjimky shodovala na paušálním řešení, nikoliv na právně konformnějším individuálním posuzování jednotlivých případů trestných činů či zločinů ve smyslu mezinárodního práva. Přispěla k tomu potřeba pomstít se za masivní teror páchaný německými okupanty. Z pohledu práva je velmi zajímavé zakotvení principu kolektivní viny v právních předpisech týkajících se uvedené problematiky. Zmíněno musí být i to, že uvedené předpisy upravovaly postavení nejenom Němců, ale i Maďarů, jejichž vyhnání z Československa z řady rozdílných důvodů neproběhlo. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., o úpravě československého občanství osob národnosti německé a maďarské, stanovil pozbytí československého státního občanství ex tunc u těch, kteří nabyli jinou státní příslušnost dle předpisů cizí okupační moci (§ 1 odst. 1), a ex nunc u všech ostatních československých občanů národnosti německé a maďarské (§ 1 odst. 2). V dekretu č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, jsou v § 4 písm. a) za osoby státně nespolehlivé označeny: *Osoby národnosti německé nebo maďarské*. Dekretem č. 12/1945 Sb.²² provedl stát zábor zemědělského majetku: *Všech osob německé a maďarské národnosti bez ohledu na státní příslušnost* (§ 1 odst. 1 písm. a). Konfiskace je dekretem č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, rozšířena na veškeré majetkové hodnoty: *Osob fyzických národnosti německé nebo maďarské* (§ 1 odst. 1, bod č. 2). Zdůrazněn musí být fakt, že za zabraný majetek dle § 1 odst. 1 cit. dekretu nepřisluší náhrada! Základním východiskem uvedené legislativy je presumpce viny Němců a Maďarů za nacistickou hrůzovládou. V konkrétních případech je samozřejmě upravena možnost vymanit se ze zákonné definice nepřátelské osoby (např. aktivní odbojáři z řad Němců – § 1 odst. 2 dekretu č. 12/1945 Sb.), avšak důkazní břemeno je přeneseno na hájící se subjekt, což je neslučitelné se zásadami demokratické právní kultury.²³ Lze se proto shodnout s autory upozorňujícími na souvislost s dobou poúnorovou, neboť postup vůči Němcům je možno označit za precedens.²⁴ Jediný rozdíl může být spatřován v tom, že po únoru 1948 se obdobně postupovalo proti příslušníkům téhož národa, kteří navíc nemohli být viněni za hrůzy války a okupaci. Pro studium předmětné problematiky existuje řada odborných textů, obhajujících „dekrety“²⁵ i je kritizujících.²⁶ Fikci „vyhaslosti“, dobové

22 O konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

23 Viz NOVOTNÝ, Oto – DOLENSKÝ, Adolf – JELÍNEK, Jiří – VANDUCHOVÁ, Marie: *Trestní právo hmotné, I. obecná část* (3. přepracované vydání). Codex, Praha 1997, s. 96.

24 RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 196.

25 Např. KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita takzvaných Benešových dekretů. Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Linde, Praha 2002; PAVLÍČEK, Václav: *Dekrety, demokratické hodnoty a národní zájmy*. In: PAVLÍČEK,

Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu

legitimity a v současné době nekonstitutivní charakter dekretů konstatoval ve vztahu k dekretu č. 108/1945 Sb. Ústavní soud ČR (ÚS), a to v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 14/1994 Sb. ze dne 8. 3. 1995. Náhled na tuto citlivou otázku má významné politické a emoční souvislosti, které vylučují čistě právní řešení. Z ústavněprávního pohledu je diskutabilní i zákon č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, tzv. amnestijní zákon. V § 1 této normy nalezneme zlegalizování násilí na osobách nejen německé národnosti (slovy zákona: *Okupantů nebo jejich pomahačů*), když jednání jinak trestné, které ale směřovalo ke spravedlivé odplatě, není označeno za bezprávné. Amnestijní zákon se stal překážkou potrestání viníků tzv. českého gestapismu, avšak – na rozdíl od doby poučnorové – bylo možno dovolávat se nápravy. Kritika postupu proti německým a maďarským civilistům jako bezprávné skupině se neomezila pouze na některé novináře, nalezla dokonce svou odezvu i v Ústavodárném národním shromáždění (ÚNS). Po únoru 1948 ovšem nový režim zmíněnou problematiku plně tabuizoval. K postihu všech pachatelů a spolupachatelů zločinů nacismu měl sloužit dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Právní konstrukce mimořádných lidových soudů (MLS) ale byla v rozporu s požadavky spravedlivého soudního procesu, což mělo pro celou řadu lidí fatální důsledky. Nejvíce šokující úpravu přinesl § 31 odst. 1 cit. dekretu, dle něhož: *Proti rozsudku mimořádných lidových soudů není opravných prostředků. Žádost o milost kdykoliv podaná nemá odkladného účinku.* Vzhledem k tomu, že podle § 31 odst. 2 dekretu se trest smrti měl vykonat do dvou hodin po vyhlášení rozsudku a dle odst. 3 téhož paragrafu se zmíněná lhůta dvou hodin nedala prodloužit nad 24 hodin, docházelo k řadě excesů, které nebyly ojedinělé a vyplývaly z překotnosti a nekvality rozhodování MLS.²⁷ Činnost MLS vyvolávala kritiku, a to nejenom v demokratickém tisku. Poslanec Rozehnal na půdě ÚNS podrobil MLS právní analýze a konstatoval celou řadu nesprávností.²⁸ Neexistenci opravných prostředků proti rozhodnutím MLS napadali známí právní teoretici²⁹ a shodný postoj lze nalézt i v textech dnešních autorů.³⁰

Obrovský dopad na tehdejší československou společnost mělo tzv. znárodnění (přesněji zestátnění). Pro něj se vyslovovaly všechny relevantní politické síly, spory

Václav – DEJMEK, Jindřich – WEIGL, Jirí – BAŽANTOVÁ, Ilona – LOUŽEK, Marek (eds.): *Benešovy dekrety. Sborník textů*, č. 18/2002. CEP, Praha 2002, s. 11–26.

- 26 MANDLER, Emanuel: *Benešovy dekrety. Proč vznikly a co jsou*. Libri, Praha 2002. Pohled ze strany německého odpůrce nacismu přináší JAKSCH, Wenzel: *Cesta Evropy do Postupimí. Vína a osud v podunajském prostoru*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 2000. K průběhu „divoké fáze odsunu“ srov. STANĚK, Tomáš: *Perzekuce 1945. Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1996.
- 27 Příklady uvádí ULČ, Ota: *Malá doznání okresního soudce. Bestseller*, 1990, č. 2. Art-Servis, Praha 1990, s. 47.
- 28 Stenoprotokol z 56. schůze ÚNS RČS 1946–1948, ze dne 10. 6. 1947. Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056004.htm>.
- 29 Např. SOLNAR, Vladimír: *Jsou přípustné tzv. mimořádné opravné prostředky proti rozsudkům Mimořádných lidových soudů a Národního soudu? Právník*, 1946, sešit 5–6, s. 158 ad.
- 30 ZOULÍK, František: *Soudy a soudnictví*. C. H. Beck – SEVT, Praha 1995, s. 212.

Kamil Nedvědický

se vedly jen o rozsahu odnímání majetku jeho vlastníkům. Výrazná změna sociálně-ekonomické struktury Československa, kdy stát se stal dominantním zaměstnavatelem, nahrála nejvíce komunistům, i když ti se ve sledované době takticky tvářili jako ochránci drobných podnikatelů, živnostníků, sedláků atd. a tvrdili, že jsou pouze pro likvidaci velkých „kapitalistů“. Důležitým faktorem je ale to, že za znárodněný majetek příslušela dosavadním vlastníkům, kromě Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců, náhrada.³¹ Existuje ovšem výjimka, z právního pohledu dosti zajímavá, a to zákon č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou ze dne 10. 7. 1947 („Lex Schwarzenberg“). Touto normou se stát zmocnil prosperujícího panství osob, které byly podporovány vlastními spokojenými zaměstnanci. Navíc za okupace se jednoznačně postavily proti nacismu: *Jelikož dosavadní majitel v době svého pobytu v zahraničí během okupace jako zásadní odpůrce nacismu a hitlerismu se nedopustil vůči českému národu žádné zrady, nebylo lze použít v tomto případě dekretu prezidenta republiky o konfiskaci majetku zrádců a nepřátel.*³² Dle § 5 odst. 1 cit. zákona byl dosavadním vlastníkům majetek zabrán bez náhrady, což se zákonodárce pokusil zhojit ustanovením § 5 odst. 2, v němž stanovil povinnost poskytnout majitelům dotčených nemovitostí zaopatřovací důchod ve výši, již určí vláda. Samotní poslanci si uvědomovali protiústavnost uvedeného jednorázového zákona, avšak obhajovali tento postup jako důsledek skutečnosti, že Československo se rozhodlo pro socialismus a novou sociální strukturu bez soukromého podnikání a vlastnictví v sektoru velkého průmyslu. Dokonce se uchýlovali k nepřijatelným tvrzením, že nová ústava schválí jejich rozhodnutí, *...kterým se dnes předchází budoucí formulace velmi závažné otázky. Jde o řešení předcházející ono rozhodnutí, jež je pro budoucnost očekáváno s naprostou jistotou.*³³ V projevech poslanců všech stran lze vysledovat jakousi osudovost, s níž hovoří o nezvratitelnosti cesty k socialismu, z čehož vyplývá převaha komunistů, kteří jediní měli propracované plány budoucího vývoje, zatímco demokraté se jen snažili zabránit nejhoršímu.

Přehlédnout není možno ani mezinárodní kontext. Jaké tedy bylo postavení ČSR v době před únorem 1948? Není sporu, že Československo se nacházelo v sovětské sféře vlivu, avšak na rozdíl od Polska a Maďarska dobrovolně. Odpůrci spolupráce se Sovětským svazem, kteří se (jako například armádní generál Lev Prchala) nevrátili z exilu domů, neměli příliš velkou podporu a vedení všech demokratických stran zastávalo politiku spolupráce s komunisty.³⁴ Většinový souhlas měla vize prezidenta Beneše o SSSR, který ochrání ČSR před německou hrozbou a zaručí územní celistvost republiky.³⁵ Smlouvou o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spoluprá-

31 Např. § 8 Dekretu prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.

32 Z projevu zpravodaje zákona v ÚNS poslance Plojghara. Stenoprotokol z 65. schůze ÚNS RČS 1946–1948, 10. 7. 1947. Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/065schuz/s065002.htm>.

33 Vystoupení poslance Neumanna. Stenoprotokol z 65. schůze ÚNS RČS 1946–1948, 10. 7. 1947. Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/065schuz/s065003.htm>.

34 Poslankyně Helena Koželuhová, kritizující spolupráci s komunisty, byla po volbách 1946 dokonce vyloučena z Československé strany lidové, jedině nesocialistické strany politického spektra.

35 Srov. RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 259 ad.

Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu

ci mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik ze dne 12. 12. 1943 (č. 1 Úř. věst. čl. z roku 1944), vyhlášenou pod č. 11/1946 Sb. dne 17. 1. 1946, dala exilová reprezentace jednoznačně najevo svou prosovětskou orientaci už v době války. Košický vládní program pak označil vztah se Sovětským svazem za nejtěsnější spojení a soulad ve všech oblastech. Z mezidobí let 1945–1948 jsou k dispozici jasné důkazy, které prokazují, že Sověti chápali postavení Československa jako podřízené a že čs. státní orgány v čele s vládou tuto realitu respektovaly. Na prvním místě je nutno zmínit problematiku únosů občanů ČSR do SSSR.³⁶ Druhým případem, z hlediska státní nezávislosti rovněž signifikantním, je situace s odmítnutím tzv. Marshallova plánu. Postup československé vlády ukázal závislost republiky na SSSR, ale demokratičtí ministři z tohoto faktu nevyvodili žádné důsledky a dál zůstávali v koalici s komunisty, i když si uvědomovali reálnou situaci.³⁷ Toto chování československých reprezentantů, včetně ministra zahraničních věcí Jana Masaryka, který na mezinárodním fóru hlasoval vždy v souladu se sovětskými představiteli, přispělo k vnímání Československa ze strany západních států jako satelitu SSSR.

I ve vnitropolitické oblasti se postupně činily kroky, z nichž bylo možno dovést jasné směřování státu. Postupná sovětizace společnosti a infiltrace komunistů do mocenských struktur nastolily otázku, kdy dojde k plnému přebudování společnosti podle vzoru SSSR. Jak se blížil únor 1948, vyostřovaly se konflikty mezi komunisty a demokraty a udála se řada věcí předznamenávajících budoucí praktiky totalitní moci. Nejviditelnější oblastí, v níž lze spatřit porušování ústavy a uznávaných právních zásad, je sféra, již můžeme nazvat bezpečnostní. Komunisté velmi brzy ovládli policejní složky. Nově zřízený Sbor národní bezpečnosti, Státní bezpečnost (StB) i Zemské odbory bezpečnosti obsazovala KSC svými kádry a nemínila se vzdát ani řízení ministerstva vnitra. Přes velké diskuse a spory kolem nového zákona č. 149/1947 Sb., o Sboru národní bezpečnosti, se demokratickým stranám nepodařilo oslabit vliv komunistů v této mocensky důležité instituci. V rozporu s ústavním pořádkem jednalo Vojenské obranné zpravodajství (OBZ). Jeho příslušníci protizákonně monitorovali činnost odpůrců metod KSC, bez právního podkladu sledovali demokraticky smýšlející důstojníky armády³⁸, a dokonce shromažďovali kompromitující materiály na koaliční partnery komunistů z Národní fronty (národní socialisty, lidovce, demokraty...). Přestože proti aktivitám OBZ protestovali poslanci demokratických stran v ÚNS,³⁹ nic se nezměnilo. KSC si rovněž pojistila dominantní postavení v armádě, a to cestou politické výchovy v ryze komunistickém duchu a dále pak vytvořením ilegálního aparátu v rámci ozbrojených sil. Vedoucí pozici

36 Blíže viz BYSTROV, Vladimír: *Únosy československých občanů do SSSR v letech 1945–1955*. ÚDV – Themis, Praha 2003.

37 Srov. RATAJ, Jan: *KSC a Československo I. 1945–1960*, s. 54; RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 223; MASTNÝ, Vojtěch: *Studená válka a sovětský pocit nejistoty, 1947–1953*, s. 38 ad.

38 HANZLÍK, František: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*. ÚDV, Praha 2003, s. 104.

39 Stenoprotokol z 26. schůze ÚNS RČS 1946–1948, 12. 12. 1946. Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/026schuz/s026002.htm>.

Kamil Nedvědický

získali komunisté i ve státní a obecní správě.⁴⁰ K ilustraci nezákonných postupů bezpečnostních orgánů poslouží následujících několik konkrétních příkladů. Sledování politiků demokratických stran, provádění odposlechů, narušování mítinků či přímo provokační akce příslušníků OBZ zaštitil komunistický ministr vnitra Nosek, který otevřeně vyzýval k postihu lidí pochybujících o pravdivosti údajů sdělovaných bezpečnostními orgány a ospravedlňoval represivní postup vůči osobám podezřelým z nelegální činnosti.⁴¹ Tak mohl být ministerstvem vnitra vydán dne 12. 11. 1947 výnos s názvem Stíhání některých protistátních trestných činů, v němž jsou jasně definovány skupiny obyvatel, ze kterých se rekrutují *protistátní živly*. Výslovně je konstatováno, že za protistátní aktivity nemůže být stíhán občan hlásící se ke komunistickým ideálům. K naplnění skutkové podstaty trestného činu stačí pouhý projevený souhlas s tímto činem, nemusí dojít k jeho skutečnému spáchání. Kritika státních úřadů je označena za pobuřování. Bezpečnost má monitorovat veřejná vystoupení poslanců parlamentu a podávat na ně trestní oznámení. Na osoby nechráněné imunitou se vztahovalo ustanovení o provádění domovních prohlídek, *jako by se jednalo o nejtěžší trestný čin proti státu*. Přes zřetelný rozpor s ustanoveními ústavy (např. § 112 – svoboda domovní, § 117 – svoboda projevu) vydalo ministerstvo další instrukce, jak postupovat, v nichž za závadné označilo mimo jiné i zpochybňování dvouletého plánu, spojenecké smlouvy se SSSR atd. Dne 23. 1. 1948 nařídil VII. odbor MV urychlení plnění předchozích výnosů, přičemž vyzval k přísnějším domovním prohlídkám a zabavování „závadných“ tiskovin, novin a časopisů.⁴²

Dodržování ústavního řádu ČSR vykazovalo závažné nedostatky tedy již před únorem 1948. Přes zřetelné nezákonnosti a stálý komunistický tlak na nerespektování práv a svobod občanů, překážejících KSČ na cestě k totálnímu ovládnutí státu, bylo v době předúnorové možno dovolat se pomoci příslušných úřadů. Jako demonstrace uvedené teze mohou posloužit dvě kauzy, v nichž je vidět znamení budoucích neblahých událostí, jejichž vyřešení však odpovídalo měřítkům práva a, až na nedotaženou sankční fázi, i spravedlnosti. Jde o komunistické provokační akce s výrazným dopadem na politickou situaci. Tzv. krabičkový atentát, známý i pod názvem Krčmaňská aféra, ukázal v plné nahotě metody komunistů.⁴³ Druhou, neméně závažnou událostí, byla tzv. Mostecká špionážní aféra.⁴⁴ V obou případech byla odhalena role exponentů KSČ v represivních orgánech při konstrukci těchto afér. Postup v souladu s právním řádem, bez ohledu na mocenské pozice podezřelých, potvrzuje přetrvávající zbytky řádného výkonu spravedlnosti, avšak únor 1948 zabránil potrestání viníků a naopak došlo k výkonu teroru ze strany nového režimu proti účastníkům uvedených událostí, tedy svědkům nezákonných postupů komunistů. Provokace bezpečnostních složek se v době poúnorové staly běžnou metodou boje proti 3. odboji.

40 Srov. RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 207 ad.

41 KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*. Sixty-Eight Publisher, Toronto 1985, s. 99.

42 HANZLÍK, František: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*, s. 187.

43 TOMEK, Prokop: Případ dr. Doležel a spol. – vazební podmínky osob k „Případu Krčmaň“. In: *Securitas Imperii 7. Sborník k problematice bezpečnostních služeb*. ÚDV, Praha 2001, s. 12 ad.

44 Např. VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*, s. 178.

Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu

Jak vyplývá z výše uvedených skutečností, v období před únorem 1948 není možno hovořit o jednoznačné demokracii, právním státě a plně suverenitě, avšak reprezentanti demokratických stran měli v rukou nástroje, jejichž prostřednictvím působili ve směru odstranění nejkřiklavějších nezákonností. Komunisté usilovali o úplné ovládnutí bezpečnostní sféry a úřadů státu, což se jim do velké míry podařilo, stále ale naráželi na odpor v rámci parlamentu či v oblasti justice. Určité paralely s obdobím druhé republiky a jakási odevzdanost odpůrců KSČ jim ale činnost, směřovanou k cíli, ke kterému se upínali minimálně od roku 1921,⁴⁵ velmi ulehčovaly. Oproti době poúnorové se nejednalo o neomezenou totalitní vládu jedné strany, i když určité znaky účelového přístupu k právu spatřil pozorný badatel rovněž v tomto období. Na konci roku 1947 a na počátku roku 1948 bylo zřejmé, že rozhodující střet mezi komunisty a demokraty se blíží. V průběhu zasedání ústředního výboru KSČ v listopadu 1947 se předseda strany a vlády Klement Gottwald vyjádřil jednoznačně. Údajně nebezpečí vládní krize, vyvolané ostatními partnery z Národní fronty s cílem vytvoření úřednické vlády, označil za *...pokus o reakční převrat. Na což je třeba rázně odpovědět a reakci rozdrtit.*⁴⁶ Odpůrci komunistů jsou v očích jejich předsedy agenti reakcionáři a protistátní živly a musí být odstraněni nejen politickými, ale i administrativními prostředky. Ve skutečnosti se právě KSČ pilně připravovala na převzetí moci a plány jejího vedení nelze označit jinak než za pučistické. Ať už se jedná o jednotlivé scénáře převratu i cest k němu, nebo o naprosto nepřijatelné vytváření tzv. levice v ostatních stranách. ÚV KSČ zřídilo Oddělení pro práci v nekomunistických stranách, jehož úkolem bylo řídit levicová křídla, vypracovávat jim podklady a všemožně je podporovat.⁴⁷ Komunisté tak příslibem kariéry, vydíráním či přesvědčováním získávali budoucí vůdce loutkových stran po likvidaci pluralitního systému. Pro demokratické politiky, uvažující v intencích parlamentarismu, byl tento postup šokující a nepochopitelný. Navíc se mu nedokázali účinně bránit a aktivity prokomunistických frakcí na ně měly rozkladný vliv, především na sociální demokraty.

V roce 1947 proběhla událost, která je ve zpětném pohledu předzvěstí února 1948. Pod názvy Spiknutí na Slovensku či Slovenská krize se skrývá akce komunistů zaměřená na rozbití Demokratické strany, suverénního vítěze voleb z roku 1946 na Slovensku. Na tomto místě je potřeba upozornit na výsledky těchto voleb, kdy Demokratická strana obdržela 62 % hlasů, zatímco komunisté jen 30 %.⁴⁸ Přestože postupně vyšly najevo praktiky bezpečnostních služeb, nezákonné obviňování bez důkazů, používání násilí a psychologického tlaku na vyšetřované politiky Demokratické strany a stejně tak naprostá neexistence spiknutí, výsledek nebyl úplně jednoznačný. Komunističtí dr. Husák svévolně a přes odpor demokratické většiny podal demisi Sboru pověřenců a nově zrekonstruovaný Sbor znamenal pro demokraty ztrátu této většiny. Navíc dodatek ke III. pražské dohodě omezil pravomoc Slovenské národní rady ve vztahu ke Sboru

45 Srov. např. projev Aloise Muna o cílech komunistů. In: PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu. Díl I. 1918–1919*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 1991, s. 363.

46 RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 235.

47 KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*, s. 105–107.

48 *Statistická příručka Československé republiky (na rok) 1948*. Státní úřad statistický, Praha 1948, s. 105.

Kamil Nedvědický

pověřenců a slovenské orgány ještě více podřídil vládě, což nejvíce vyhovovalo komunistům.⁴⁹ Za jediný pozitivní důsledek slovenské krize je možno označit sblížení národních socialistů, lidovců a významné části sociálních demokratů se slovenskými demokraty, neboť jejich představitelé si začali bolestně uvědomovat nebezpečnost komunistů. KSC se opakovaně dostávala ve vládě do izolace, což ve spojení se sovětským tlakem na okamžité převzetí moci vedlo k urychlení nelegálních příprav na rozhodující střet. Zatímco demokratičtí politici počítali s ústavním řešením sporů v rámci parlamentních zvyklostí a nechtěli opustit Národní frontu, komunisté se nehodlali zatěžovat právními pravidly a chystali se dosáhnout hegemonie jakoukoliv cestou a bez ohledu na své vládní partnery. KSC uvažovala o všech, tedy i násilných metodách převratu.

Konec krátkého období třetí republiky dal jasně najevo nemožnost koexistence demokratických stran s komunisty. Bylo by iluzí považovat tři poválečné roky za období vlády práva a budování svobodné demokratické společnosti.⁵⁰ Na druhou stranu proběhly volby, sice s omezením politické soutěže, ale přesto s možností výběru, řádné soudy přezkoumávaly případy v souladu s právním řádem, deformovaným sice některými novými normami, ale jinak shodným s první republikou, demokratičtí politici mohli napravovat nezákonnosti páchané komunisty, vedenými bezpečnostními orgány, a tisk nabízel různé pohledy na sporné otázky. Ztížená, ale přesto nikoliv fiktivní byla příležitost dovolat se spravedlnosti postupem upraveným zákony. Navíc se blížily volby, od nichž si demokraté slibovali vítězství, a tím pádem omezení vlivu komunistů a návrat právního státu. Těmto úvahám učinil rázný konec nástup KSC k neomezené totalitní moci v únoru 1948.

Únor 1948

Kardinální otázkou, která musí být při posuzování komunistického režimu zodpovězena, je legitimita vlády KSC. Za důležité považuji akcentovat rozdíl mezi legalitou, jíž je rozuměn postup dle zákona, tudíž zachovávání právem upravených pravidel, a to i když jde o právní normy porušující lidská práva (např. norimberské rasové zákony, represivní zákony komunistického režimu, jako byl zákon č. 231/1948 Sb.), a právě legitimitou, která, slovy teorie, *...klade požadavek ospravedlněnosti či ospravedlnitelnosti především samého platného práva*.⁵¹ Již ve sledované době se na nutnosti legitimní státní moci shodovala právní věda⁵² a tato skutečnost jednoznačně vyplývala z § 1 platné ústavy. Základním legitimizačním prostředkem jsou samozřejmě svobodné volby a možné střídání odlišných politických subjektů v exekutivě. V komunistickém Čes-

49 RATAJ, Jan: *KSC a Československo I. 1945–1960*, s. 58.

50 Shodně viz VEBER, Václav: *Padesátá léta v Československu – komunismus na domácí scéně* (úvod do sborníku). In: *Securitas Imperii 7. Sborník k problematice bezpečnostních služeb*. ÚDV, Praha 2001, s. 9.

51 VEVERKA, Vladimír – BOGUSZAK, Jiří – ČAPEK, Jiří: *Základy teorie práva a právní filozofie*. Codex, Praha 1996, s. 154.

52 Např. NEUBAUER, Zdeněk: *Státověda a teorie politiky*. Jan Laichter, Praha 1947, s. 176–177.

Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu

koslovensku volby neměly žádnou relevanci, neboť se jednalo o pouhý rituál bez obsahu a nahrazení vládnoucí komunistické strany nepřicházelo v úvahu. Komunistická právní doktrína stanovila nepřekročitelné dogma: *Zastupitelskými orgány uskutečňuje dělnická třída ve svazku s rolnictvem a ostatními pracujícími za vedení svého předvoje, Komunistické strany Československa, vedení společnosti.*⁵³ Vzhledem k významnému narušení zásady suverenity lidu bylo na místě uplatnit historicky uznávané právo na odpor.⁵⁴ Toto oprávnění, v dobovém kontextu obecně přijímané ve vztahu k nacismu, se proto v únoru 1948 opět stává aktuálním. I když dnešní komunisté, někteří historici, publicisté, a dokonce i poměrně mnoho právních teoretiků opakuje tvrzení o ústavní konformitě převzetí moci komunistickou stranou, skutečnost je diametrálně odlišná. Převládá patrně vliv osobního faktoru, kdy o legálnosti „události“ února 1948 hovoří často osoby vedené ve svém jednání jedinou snahou, a to zastříť fakt své spoluúčasti, ač v řadě případů časově omezené, na komunistickém režimu. Domnívají se, že pokud prosadí tezi o ústavnosti puče KSČ, jejich podíl na budování totalitního režimu bude široké veřejnosti pochopitelnější a snadno pak vysvětlí, proč spolupracovaly s poúnorovou státostranou. Uvedená argumentace obhájců postupů komunistů v roce 1948 nemá nic společného s ústavněprávní realitou zkoumaného období. Mnozí další autoři pak přebírají zmíněné názory, aniž by je podrobili kritické analýze a zkonfrontovali se skutečným sledem událostí. Právní zkoumání Února musí vycházet z podložených a nezpochybnitelných faktů. Z nich jednoznačně vyplývá protíústavnost, a tudíž nelegálnost převzetí moci ze strany KSČ a stejně tak jasná a důkazy podložená nelegitimitnost nového režimu.

Nejprve se zaměřím na situaci ve vládě a posléze přistoupím k popisu ostatních právních souvislostí. Už před demisí demokratických ministrů postupovali komunisté v rozporu s usneseními vlády a nerespektovali tak § 81 písm. b) ústavy (*vláda rozhoduje ve sboru o všech věcech politické povahy*), neboť jejich ministr vnitra nejenže nevrátil do funkcí bezdůvodně odvolané důstojníky SNB, ale odmítal rovněž podat vládě zprávu o situaci v Bezpečnosti. I když komunisté měli ve vládě i v ÚNS v souladu s výsledky voleb menšinu, chovali se, jako by disponovali absolutní většinou. V rozporu s ústavou se považovali za významnější reprezentanty lidu a odmítali dodržovat rozhodnutí vlády, při nichž byli komunističtí ministři přehlasováni. Gottwald to vyjádřil následovně: *Mohl by se vždy od případu k případu vytvořit antibolševický blok ve vládě, který by brzdil ústavní činnost komunistických ministrů.*⁵⁵ Dne 13. 2. 1948 se na jednání vlády diskutovalo o nezákonném postupu exponentů KSČ v represivních složkách. Po zjištění o nahrazení dalších osmi obvodních velitelů SNB komunisty schválila vláda usnesení:

1) ministru vnitra vláda ukládá, aby zastavil provedení, resp. odvolal rozkaz zemského velitele SNB,

53 BARTUŠKA, Jan: *Státní právo Československé republiky (určeno) pro posluchače právnické fakulty*. Státní nakladatelství učebnic, Praha 1952, s. 75.

54 SLÁDEČEK, Vladimír – MIKULE, Vladimír – SYLLOVÁ, Jindřiška: *Ústava České republiky. Komentář*. C. H. Beck, Praha 2007, s. 18.

55 KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*, s. 160–161.

Kamil Nedvědický

- 2) *předsednictvo vlády se bude zabývat stížnostmi na bezpečnost a justici a podá vládě zprávu do 24. února,*
 3) *do té doby nebudou prováděny žádné osobní změny v bezpečnosti.*⁵⁶

Demokratičtí ministři očekávali splnění jasně formulovaného usnesení do příštího zasedání vlády dne 17. 2. 1948. Komunisté ale od počátku sporu nehodlali rozhodnutí respektovat. Zrychlili jen přípravy na brzké získání mocenského monopolu a napros-to nepočítali s právními procedurami. Uvedli do pohybu svůj početný aparát a akti-vizovali všechny struktury společnosti, které ovládali. Bezpečnostní orgány, veřejné sdě-lovací prostředky, systém organizace prověřených zástupců „pracujících mas“, úzká kooperace se zkušenými agenty sovětských tajných služeb a v neposlední řadě množ-ství spojenců infiltrovaných do ostatních stran, to byla síla připravující rozhodující střetnutí. Opomenout není možno ani fakt, že nelegální úkony směřující k mocen-skému zvratu konali komunisté před podáním demise demokratických ministrů tří stran. Komunistický ministr vnitra Nosek vydal signál „Alfa Praha“ a části pluků SNB Slovensko a SNB 9600, tvořené prověřenými stoupenci KSČ, se přesunuly do Prahy. Stejný člen vlády svévolně nařídil pohotovost pro všechny jednotky SNB a střežení důležitých budov a objektů.⁵⁷ Ještě dne 19. 2. sovětský velvyslanec Zorin, který dohlí-žel na průběh převratu, nabízel Gottwaldovi intervenci Rudé armády, což si Gottwald dovolil odmítnout s tím, že strana má situaci pod kontrolou, ovládá ozbrojené síly a sovětský zásah by ničemu neprospěl.⁵⁸ Nutno dodat, že některé podklady vypovídají o odlišné skutečnosti, tedy o tom, že právě českoslovenští komunisté v čele s Gottwal-dem žádali o zásah sovětských vojsk, ale nebylo jim vyhověno. Zorin je naopak vyzval, aby se nebáli porušovat formální ustanovení ústavy a zákonů.⁵⁹ U Sovětů mohly hrát roli obavy z reakce USA na otevřený vojenský vpád do Československa. Co by se stalo v případě propuknutí občanské války mezi komunisty a demokraty, je ale otázkou, a to nejenom z pohledu vnímání ČSR ze strany SSSR jako nedílné součásti východ-ního bloku, ale i s ohledem na strategický význam československého uranu.⁶⁰ Oproti komunistickým aktivitám, vedeným s cílem uzurpace neomezené moci a koordino-vaným se sovětskými představiteli, postupovali demokraté v souladu s právním řá-dem a snažili se neucínit nic, co by mohlo dát komunistům záminku k tvrzení, že porušili některá zákonná ustanovení. Z pohledu budoucího protikomunistického odboje byl tento přístup nesprávný a jen dokázal nepřipravenost politiků na logické vyústění dosavadního vývoje republiky, tj. ustavení komunistického systému. Ani jed-nání demokratů respektující ústavní pořádek ale nezabránilo pozdější komunistické historiografii v jejich označování za pučisty.⁶¹ O kontrarevolučním puči hovoří další

56 Tamtéž, s. 161.

57 HANZLÍK, František: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*, s. 192.

58 KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*, s. 169.

59 VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*, s. 275 ad.

60 Problematika čs. uranu je dosud poměrně opomíjenou skutečností. Jednou z mála výjimek je práce TOMEK, Prokop: *Československý uran 1945–1989. Těžba a prodej československého uranu v éře komunismu*. Sešity ÚDV č. 1. ÚDV, Praha 1999.

61 SVOBODA, Alois – TUČKOVÁ, Anna – SVOBODOVÁ, Věra: *Jak to bylo v únoru. Reportáž o osmi dnech vítězného února*. ÚAVNF, Praha 1949, s. 17.

Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu

autoři dobové odborné literatury,⁶² aniž by ale specifikovali jediný nelegální čin demokratických politiků. Příprava demise a její podání samozřejmě jsou plně v souladu s právním řádem, a byli to právě komunisté, kdo konali protiústavně a protiprávně. Je tudíž zřejmé, že se KSČ snažila zastříť své pučistické chování v únoru 1948 tím, co bylo pro její přístup typické, tedy obviněním protivníků z pokusu o převrat. Výsledkem nerespektování usnesení vlády, které vyšlo najevo na zasedání dne 17. 2., se stala myšlenka donutit komunisty řídit se ústavou upravenými postupy pomocí demise ministrů demokratických stran. Zpětně bývá uvedené rozhodnutí kritizováno jako naivní a netaktické, avšak s výjimkou otevřeného konfliktu typu občanské války, již se chtěli všichni včetně prezidenta vyhnout, neměl nikdo ze zúčastněných představu, jak jinak se postavit nastupující totalitě KSČ. Neúspěch spolupráce s komunisty dal za pravdu těm, kteří od počátku tvrdili, že komunistům jde pouze o převzetí absolutní moci a že v sovětské zóně vlivu nemůže existovat stát, v němž by se na výkonu vlády podílely ostatní strany a komunisté byli navíc v menšině a museli se podřizovat demokratickým pravidlům. Jen několik jedinců z řad Čechů a Slováků a o mnoho víc Poláků a příslušníků dalších národů odmítalo od roku 1945 označovat své země za svobodné a demokratické a upozorňovalo na sovětskou hegemonii a neslučitelnost komunistického učení se svobodou a demokracií. Jak jsem již uvedl v předchozím textu, vedení všech povolených politických stran Československa považovalo spolupráci s komunisty za možnou a správnou.

Vyhrocení konfliktu v únoru 1948 proti sobě postavilo demokraty, uvažující v intencích ústavního pořádku a slepě následující prezidenta v jeho snaze o politické řešení v rámci Národní fronty, a KSČ, pečlivě připravenou na násilné převzetí moci a případný odpor demokraticky smýšlející části národa. Narazilo na sebe rozdílné pojetí práva, kdy demokrate vnímali právní řád jako systém, v jehož mantinelech je nutno se pohybovat, zatímco komunisté považovali právo za pouhý nástroj k dosažení svých cílů. Zmíněné účelové vnímání práva a jeho podřizování ideologii má své teoretické odůvodnění, kterým se českoslovenští komunisté vždy řídili. Už Marx a Engels označovali právo za uzákoněnou vůli třídy.⁶³ Lenin v roce 1918 prohlásil: *Je špatný revolucionář, kdo se ve chvíli ostrého boje zastavuje před neporušitelností zákona. Zákony mají v přechodné době dočasný význam. A jestliže zákon překáží ve vývoji revoluce, pak se zruší nebo opraví.*⁶⁴ V době února 1948 vládl v SSSR stalinský princip „třídního“ působení práva, jehož důsledkem byl požadavek politické účelnosti, z čehož vyplývalo, že *smysl a jedinou potřebu státu a práva spatřoval Stalin v násilí a teroru.*⁶⁵ Nemohlo být pochyb o tom, že řešení se nenachází v oblasti právní či parlamentní, ale že dojde k souboji, v němž komunistům půjde o faktické převzetí vlády bez ohledu na právní stránku věci. Mocensky rozhodnuto tedy bylo už

62 DOLEŽAL, Miloslav: *Dějiny státu a práva v Československu 1938–1960*, s. 71.

63 MARX, Karel – ENGELS, Bedřich: *Komunistický manifest*. Nakl. Michal Zítka – Otakar II, Praha 2000, s. 47.

64 MEČL, Josef – ZDOBINSKÝ, Stanislav: *Právo v revoluci*. Lidové nakladatelství, Praha 1970, s. 99

65 SCHROEDER, Friedrich Christian – PELIKÁN, Dragutin – MALÝ, Karel Václav: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Ediční středisko PF UK, Praha 1994, s. 27.

Kamil Nedvědický

před demisí demokratických ministrů. Podání demise dne 20. 2. můžeme označit za taktickou chybu tří demokratických stran – národně socialistické, lidové a slovenské Demokratické – neboť dalo komunistům příležitost ke konečnému zúctování s demokracií, i když by k němu dříve či později nepochybně stejně došlo. Pro ilustraci lze z řady prohlášení vybrat výrok ministra informací Václava Kopeckého na zasedání ÚV KSČ dne 9. 4. 1948: *Všechno dobře dopadlo. Fakticky musel přijít únor. Za to děkujeme soudruhu Gottwaldovi. S. Gottwald dokázal, že je skutečně nejlepším žákem Lenina a Stalina.*⁶⁶ Z ústavněprávního pohledu můžeme dovést, že nekomunističtí ministři spoléhali na ústavně konformní postupy, a proto počítali s tím, že prezident demise nepřijme a přiměje všechny strany k jednání nad novou vládou. Gottwald, který se nehodlal řídit tradičními ústavními konvencemi a jemuž se navíc demise hodila jako záminka k provedení převratu, poukazoval na skutečnost, že kabinet opustila menšina ministrů, neboť se k ní nepřidali sociální demokraté a ministr zahraničí, nestraník Jan Masaryk.⁶⁷ Klíčovou roli sehrál § 80 ústavy ve znění § 4 dekretu prezidenta republiky č. 1/1945 Sb. (o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné). Podle citovaného ustanovení je vláda schopna se usnášet, *je-li přítomna nadpoloviční většina všech jejích členů*. Dne 25. 2. však podali demisi další dva členové vlády, oba sociální demokraté, a jenom v jednom případě šlo o účelovou demisi, mající za cíl nahrazení jednoho člena vlády jiným. Tvzení o demisi méně než poloviny ministrů tedy není pravdivé. Vzhledem ke znění ústavy se tak vláda v tuto chvíli nemůže usnášet a z ústavněprávního pohledu neexistuje. Neexistující vládu nelze doplnit a pokračovat v další činnosti. Zřetelně viditelný je protiústavní charakter února 1948, kdy o nějaké legální procedury nešlo. Nemohu než vyjádřit údiv nad tím, že v řadě historických, a dokonce i právnických odborných textů je stále opakována teze o demisi pouze dvanácti ministrů, z čehož autoři dedukují formální ústavnost únorového převratu. Důvody musí být hledány nikoliv v jejich rozdílných právních názorech či v možnosti různých náhledů na problematiku, neboť se jedná o neoddiskutovatelnou skutečnost. Je znovu na místě upozornit na fakt, že řada uznávaných a často citovaných právních teoretiků a historiků se nachází v zajetí subjektivního náhledu na otázky související s právním hodnocením let 1948–1989, neboť cítí potřebu zpětně obhájit své jednání v době totalitního komunistického režimu, a proto vyvíjí úsilí zamlžit protiústavnost nastolení neomezené vlády KSČ. Bez jakékoliv reálné argumentační opory se tak v některých knihách či článcích opakuje tvrzení, že Únor byl v souladu s ústavou. Z taktických a propagandistických důvodů se vedení KSČ neustále drželo tvrzení o zákonnosti únorového postupu a v právnických učebnicích se v souladu s linií strany psalo pouze o demisi dvanácti ministrů. Jednání komunistů označovali právní teoretici za respektující ústavní řád: *Únorová krise byla vyřešena cestou přísně demokratickou, ústavní a parlamentární.*⁶⁸ Jako základní důkaz ústavnosti pře-

66 PÁVOVÁ, Jana: *Demagog ve službách strany. Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2008, s. 99.

67 Ministr národní obrany Svoboda, oficiálně nestraník, jednal v souladu s KSČ, viz RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 211.

68 Kolektiv autorů: *Československé státní právo. Určeno pro posluchače fakulty právnické*. Díl I., část I.–III., SPN, Praha 1956, s. 69.

Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu

vzetí moci byl používán právě odkaz na demisi dvanácti a nikoliv čtrnácti ministrů, kdy *...vláda byla schopna výkonu dalších funkcí (z 26 ministrů zůstalo 14 na svých místech)*. A dále pak: *Doplnění vlády nebylo krokem neobvyklým v buržoazních parlamentárních státech*.⁶⁹ Je opravdu neudržitelné, že tuto zřejmou nepravdu opakují i dnešní autoři. Jde jak o profesionální historiky,⁷⁰ tak i o právníky.⁷¹ Nutnost vnímat ústavněprávní dimenzi Února nejenom z pohledu nelegálních jednání organizovaných KSČ, ale i s ohledem na znění ústavy reflektuje zatím pouze několik textů. Ať již v rovině konstatování faktu,⁷² nebo jako základní premisu, již je nemožné pominout.⁷³ Ústavně konformní by v danou chvíli byla aplikace ústavní zvyklosti,⁷⁴ která vyplynula z tradice první republiky, s níž dle názoru demokratických politiků (včetně prezidenta) existovala právní kontinuita. Předseda vlády měl tudíž podat demisi celé vlády, neboť jeho kabinet nebyl schopen se usnášet. Prezident by pak mohl využít možnosti jmenovat tzv. úřednickou vládu (a to v souladu s § 70 odst. 1 ústavy), rozpustit ÚNS (§ 31 ústavy ve spojení s čl. 7 odst. 1 ústavního zákona č. 65/1946 Sb., o Ústavodárném národním shromáždění) a vyhlásit předčasné volby. Případně mohl pověřit Gottwalda či kohokoliv jiného sestavením vlády nové. Samozřejmostí je alternativa nepřijetí demise. Možnosti svobodných voleb se však komunisté velmi obávali, jelikož jim průzkumy veřejného mínění naznačovaly možnost porážky, čemuž se chtěli vyhnout. Na respektování ústavy naopak spoléhali demokraté, kteří podcenili sílu mimoprávních mechanismů v rukách komunistů.

Otázkou, jež musí být zodpovězena, je, proč vedení KSČ mělo takový zájem na prosazení tvrzení o ústavnosti převzetí moci a z jakého důvodu proto zamlčovalo nepohodlný fakt čtrnácti demisí. Stálé opakování teze o formální ústavnosti únorových změn mělo ve své době důvod, vyplývající z mezinárodní situace. Převrat v Praze vyvolal pozornost celého světa a měl vliv i na urychlení příprav založení obranného společenství proti agresivnímu komunismu (NATO). Chile dokonce navrhovalo přezkoumání únorových událostí na půdě OSN, kde se snahy zapojit mezinárodní společenství do řešení československé krize ujala Argentina, tedy další ze zemí majících zkušenosti s komunistickými pokusy o převzetí moci a znajících jejich stále stejné metody. O událostech v Československu jednala Rada bezpečnosti OSN, avšak v důsledku sovětského veta neúspěšně.⁷⁵ Kvůli udržení zdání o legitimitě sovětského bloku se českoslovenští komunisté snažili přesvědčit západní země, že se nejednalo o puč. Zastírali i svoji osudovou závislost na Sovětském svazu a mocenský vliv Mosk-

69 DOLEŽAL, Miloslav: *Dějiny státu a práva v Československu 1938–1960*, s. 69–70.

70 Např. RATAJ, Jan: *KSČ a Československo I. 1945–1960*, s. 59.

71 Neaktuálněji ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina: Fiktivní, nebo reálná ústava. In: BOBEK, Michal – MOLEK, Pavel – ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2009, s. 123.

72 PACNER, Karel: *Osudové okamžiky Československa* (2. doplněné vydání). Albatros, Praha 2001, s. 238.

73 VEBER, Václav: Jak to bylo s demisemi v únoru 1948. *Paměť a dějiny*, 2009, č. 1, s. 9; NEDVĚDICKÝ, Kamil: *Únor 1948 a jeho ústavněprávní důsledky z hlediska lidských a občanských práv*. Rigorózní práce. PF UK, Praha 2007, s. 39.

74 K ústavním zvyklostem a jejich významu viz BAXA, Bohumil: Právní povaha řádů parlamentních. In: *Knihovna Sborníku věd právních a státních, B, řada státovědecká*, č. 31, Praha 1917.

75 VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*, s. 359 ad.

Kamil Nedvědický

vy v době února 1948. Klement Gottwald hovořil o dodržení *ústavy a zvyklosti* a časté upozorňování na neústavnost převzetí moci odbyl odkazem na mnichovskou tragédii v roce 1938.⁷⁶ Na tom, že novou Gottwaldovu vládu *obrozené Národní fronty* není možno považovat za ústavní vládu, nemění nic ani přijetí demise čtrnácti ministrů prezidentem Benešem. Tento úkon vytvořil sice fikci zákonného postupu, ale jednalo se o pouhou formalitu, jelikož ani v případě odlišného jednání Beneše by nebyl výsledek jiný a komunistickému převratu by se nezabránilo. Nelogičnost vyjde najevo ze chvíle, kdy si uvědomíme, že prezident, nacházející se pod nepřijatelným nátlakem ze strany představitelů KSČ,⁷⁷ podepsal rekonstrukci neexistující vlády. Vzhledem ke svému právníckému vzdělání musel o tomto faktu vědět, přesto komunistům vyhověl.⁷⁸ Co způsobilo změnu jeho postojů je dosud předmětem různých teorií, demokraty tím ale zaskočil, neboť jim v osobních diskuzích zdůrazňoval, že si uvědomuje, že jde o puč, kterému neustoupí.⁷⁹ Z jakých důvodů zůstal ve své funkci i po Únoru, je otázka do diskuse, neboť svědci vypovídají o jeho zmiňování reálnosti abdikace z funkce prezidenta.⁸⁰ Setrváním ve funkci ale Beneš komunistům výrazně prospěl.⁸¹ Všichni komunisté si dávali pozor na to, aby neupozorňovali na skutečnost čtrnácti demisí, způsobujících faktický pád vlády, a hovořili stále jen o rekonstrukci a doplnění vlády. Gottwald v písemnosti odevzdané dne 25. 2. 1948 prezidentu Benešovi přeškrtl formulaci: *Později také podali demisi* a nahradil ji větou: *Dnes podávají demisi pan náměstek předsedy vlády František Tymeš a pan ministr výživy Václav Majer.*⁸² KSČ se nemusela zabývat ani parlamentem. I když pro svolání ÚNS stačilo sto poslanců, a ty demokraté měli, k vyslovení nedůvěry vládě ve smyslu ustanovení § 78 ústavy nedošlo, jelikož ÚNS přeložilo svou schůzi na 10. 3. 1948. Tato skutečnost musela být pro představitele KSČ potěšující, neboť schůze parlamentu by mohla narušit relativně bezproblémový průběh převratu.⁸³

Když přejdeme od právních skutečností, dokládajících protiústavnost komunistického řešení vládní krize, k faktickému provedení puče, dospějeme k jednoznačnému závěru, že jde o diametrální rozpor s tehdy platným ústavním pořádkem. Stejně jako bolševici v Rusku nazývali svůj převrat, provedený hrstkou profesionálních ozbrojenců, všelidovou revolucí, vůlí lidu a revolučností se zaklínali i českoslovenští komunisté. Přesto se od začátku až do konce jednalo o uzurpací moci řízenou „shora“, kde spontánní aktivity „zdola“ neměly místo. Šlo mimochodem o naplnění

76 Stenoprotokol z 94. schůze ÚNS RČS 1946–1948, 10. 3. 1948. Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/094schuz/s094002.htm>.

77 SVOBODA, Alois – TUČKOVÁ, Anna – SVOBODOVÁ, Věra: *Jak to bylo v únoru*, s. 155.

78 VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*, s. 331.

79 DRTINA, Prokop: *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století*. Sv. II. Sixty-Eight Publisher, Toronto 1982, s. 500 ad.

80 KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o únoru*. ÚSD AV ČR a Doplněk, Praha – Brno 1997, s. 503 ad.

81 Srov. KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*, s. 179.

82 Cit. z VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*, s. 330–331.

83 Ústavodárné národní shromáždění, ovládnuté do dne 10. 3. 1948 komunisty pomocí represivních metod, plnilo zadání KSČ a okolnost čtrnácti demisí se nemohla setkat s námitkami, jež by hrozily v době února 1948.

Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu

teze o *socialismu shora*.⁸⁴ KSC̃ měla připravené protizákonné aktivity, směřující k odstranění demokratických představitelů státu a jejich nahrazení loajálními stoupenci komunistického světonázoru. Navíc jsou dnes velmi dobře známy postupy KSC̃, hrubě porušující platné zákony. StB a OBZ, oddané sloužící komunistům, nepolevovaly v nezákonném sledování demokratických ministrů a známých poslanců. Významnou roli sehrály tzv. akční výbory. Už dne 20. 2. 1948 pověřilo předsednictvo KSC̃ Alexeje Čepičku vedením Ústředního akčního výboru Národní fronty.⁸⁵ Akční výbory pak vznikly nikoliv spontánně, ale organizovaně, na všech stupních organizační struktury státu. Tedy od ministerstev až po nejmenší továrny. Během demonstrace na Staroměstském náměstí v Praze vyzval k jejich vytváření po celé zemi Klement Gottwald. Jakou činnost měly tyto orgány vykonávat, ilustruje Směrnice pro činnost akčních výborů Národní fronty: *AV NF provádí očistu národně socialistické a lidové strany. Tam, kde jsou reakční sekretáři, zapečetí sekretariáty. Základní organizace závodní i místní, zamořené reakčníky a v nichž se neprojeví levé, pokrokové síly, rozpustí. Vykonávají nátlak na předsedy národně socialistických a lidoveckých organizací, aby sami rozpouštěli organizace.*⁸⁶ Pohrdání právem ze strany komunistů lze demonstrovat zdůvodněním nepřijatelných čítek v ostatních stranách, jak je poskytuje článek Alfreda Dresslera v časopise *Právník*. S ohledem na neexistenci zákonů upravujících činnost politických stran nemůže dle jeho názoru aktivita akčních výborů v politických stranách narážet na právní překážky, neboť *nelze vytýkat porušení předpisů, které neexistují.*⁸⁷ Akční výbory byly jednoznačně protiústavní, nelegální instituce, použité jako nástroj represe. To, že samozvanci z komunistických akčních výborů ministerstev vyštvali ministry v demisi z úřadů ještě před přijetím demise prezidentem, je flagrantním porušením ústavních principů. Dokonce i komunistická historiografie nelegálnost akčních výborů připouštěla, ale nepovažovala ji za důležitou, neboť se oháněla imaginární „vůlí lidu“, kterou ale KSC̃ nechtěla znát, a proto zabránila svobodným volbám: *V tomto okamžiku není rozhodující, zda jsou akční výbory legální nebo nelegální. Vy jste podal demisi a lid ve vás ztratil důvěru. Pro lid už nejste ministrem, a proto z ministerstva odejděte.*⁸⁸ Skupinky pučistů vyhánějí ministry z úřadů přes odpor zaměstnanců a bez opory nejenom v právních předpisech, ale i bez jakékoliv legitimacy, neboť se sice vydávají za zástupce lidu, avšak neoprávněně, zatímco za ministry stojí výsledky voleb. Ministr Majer je vyveden ze svého úřadu dokonce ještě před podáním demise.⁸⁹

Dne 24. 2. 1948 vydal komunistický ministr vnitra vyhlášku č. 48/1948 Úř. I. I. Prostřednictvím této a dalších podzákonných norem došlo k podřízení národních výborů akčním výborům, a tedy k plnému ovládnutí regionálních orgánů moci komunistickou stranou, v rozporu s výsledky voleb v roce 1946. Navíc použitá forma podzákonného předpisu dostatečně vypovídá o vnímání práva ze strany komunistů,

84 TUCKER, Robert C.: *Stalin. Stalin u moci, revoluce shora 1928–1941*. Dialog, Liberec 1995, s. 430.

85 HANZLÍK, František: *Vojské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945–1950*, s. 193.

86 Tamtéž, s. 194.

87 DRESSLER, Alfred: Akční výbory. *Právník*, 1948, sešit 4–6, s. 113.

88 SVOBODA, Alois – TUČKOVÁ, Anna – SVOBODOVÁ, Věra: *Jak to bylo v únoru*, s. 156–157.

89 Tamtéž, s. 160.

Kamil Nedvědický

kteří je považovali za pouhý prostředek k dosažení svých cílů a na ústavnost či zákonnost nehleděli, zvláště v případech, kdy jim právní řád bránil v nastolení či upevnění moci, případně se dostal do rozporu s jejich učením. Až dne 21. 7. 1948 přijal nový, KSČ bezvýhradně sloužící parlament (NS) zákon č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů, který měl zpětně legalizovat řádění akčních výborů. Šlo o „pseudoprávní“ dokument, jenž se stal *učebnicovým příkladem účelové retroaktivity*.⁹⁰ Přepadení sekretariátů ostatních stran (národně socialistické, lidové, demokratické a sociálně demokratické) komunistickými bojůvkami je činností vpravdě pučistickou, pro niž neexistuje žádné ospravedlnění. Zajímavostí je tvrdý boj o sekretariát sociální demokracie, který bránil ministr Majer se sociálními demokraty proti útočícím komunistickým ozbrojencům. Předseda strany Laušman povolal Bezpečnost, aby komunisty vyhnala, ale SNB odmítla.⁹¹ Pod dojmem násilného postupu KSČ přistoupil Laušman na to, že vstoupí do Gottwaldovy vlády,⁹² kde posléze sehrál roli podobnou úloze levých eserů v Rusku po bolševickém převratu. Stejně jako oni neušel likvidaci, znamenající v jeho případě únos z exilu v Rakousku a tragický konec v komunistickém vězení. Samotná protiprávní existence a aktivní účast nelegálně vytvořených a vyzbrojených stranických ozbrojených jednotek, Lidových milicí, bezpochyby prokazuje, kdo prováděl převrat. Další skutečností, jež musí být brána v potaz, je bezdůvodné a zákonu odporující zatýkání nepohodlných osob ještě před dnem 25. 2. 1948, kdy mezi těmito občany s demokratickým přesvědčením byl dokonce i poslanec (Rostislav Sochorec),⁹³ přestože ho v souladu s § 24 ústavy chránila poslanecká imunita. Následovali nižší funkcionáři demokratických stran a komunistům nepohodlní vysocí státní úředníci.⁹⁴ Zcela v rozporu s demokratickými zásadami byla i nominace kolaborantů z prokomunistických buněk v demokratických stranách do nové vlády, protože tyto osoby, vybrané KSČ, neměly žádný mandát od demokraticky zvolených vedení svých stran, aby do vlády vstupovaly. Reprezentovaly tudíž pouze sebe a jimi ovládnuté strany neměly jiný smysl než být zástěrkou totalitní vlády KSČ. Plasticky vyjádřil uvedenou skutečnost poslanec Kobylka v ÚNS: *Smysl československé strany socialistické není ve zřetelích mocenských, nýbrž v její pracovní pohotovosti přispěti co nejvíce a nejuprímněji k uskutečnění budovatelského programu a tím k zajištění šťastného života všeho pracujícího lidu v Československé republice*.⁹⁵ Reprezentant Demokratické strany posl. Polák se připojil s vyjádřením podřízenosti své strany komunistům: *Po vyloučení všech provinilců a distancování sa od všech neúnosných funkcionárov na celé čiare zostávajú len ti, ktorí uznávajú omyly, ktorí vykonávali azda len príkazy, ale u ktorých bolo zjavné a bezpečne zistené, že s ich duchom nesúhlasili. Chceme aj z týchto trosiek urobiť pomocníka,*

90 GRONSKÝ, Ján: *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II., 1945–1960*. Karolinum, Praha 2006, s. 287.

91 SVOBODA, Alois – TUČKOVÁ, Anna – SVOBODOVÁ, Věra: *Jak to bylo v únoru*, s. 142.

92 VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*, s. 320.

93 RADOSTA, Petr: *Protikomunistický odboj, historický nástin*. EGEM, Praha 1993, s. 19.

94 Tamtéž.

95 Stenoprotokol z 95. schůze ÚNS RČS 1946–1948, 11. 3. 1948. Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095004.htm>.

Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu

ktorý sa vrátil k pôvodnému duchu spolupráce s Komunistickou stranou, aby sme **pod jej vedením** (zdůraznil autor) pomáhali vo všetkých sektoroch života uviesť politické záujmy na jedného spoločného menovateľa.⁹⁶

Novou vládu Klementa Gottwalda je nutno označit za nerespektující výsledky voleb z roku 1946. Třináct komunistů (po sloučení se sociální demokracií šestnáct) a jen sedm představitelů bývalých demokratických stran či oficiálních nestraníků, nyní sloužících komunistům.⁹⁷ Na Slovensku představitel KSS Gustáv Husák provedl převrat již 23. 2., kdy bez zákonné opory zbavil funkcí členy Sboru pověřenců za Demokratickou stranu.⁹⁸ Slovenští komunisté tak neregulérním postupem zvrátili zdrcující porážku ve volbách a znemožnili činnost zvolených ústavních orgánů.

Násilný postup bezpečnostních složek proti studentům, kteří nesouhlasili s komunisty a svým pražským pochodem naplňovali ústavní právo shromažďovací (§ 113), pak ukázal v plné nahotě represivní charakter nové moci. Postřelení studenta, desítky zraněných a zadržovaných popsala Bezpečnost ve svém hlášení eufemistickými výrazy: *Vyzván k rozchodu a rozptýlen*.⁹⁹ Následující mohutné čistky, teror na celých skupinách obyvatel a stále upevňování neomezené vlády KSČ, založené na třídním pojetí práva a diktatuře proletariátu, potvrdilo význam února 1948 jako zásadního výchozího bodu neskrývané totality komunistického typu. Jak vyplývá z uvedených skutečností, nastolení komunistického režimu se událo způsobem jednoznačně protiústavním a pučistickým, dle předem vypracovaných plánů a s Rudou armádou připravenou k zásahu v případě neúspěchu. Je tedy na místě učinit závěr o nelegálnosti a nelegitimitě režimu KSČ, a to od samého počátku jeho existence a podle dobových norem a uznávaných právních zásad.

96 Stenoprotokol z 95. schůze ÚNS RČS 1946–1948, část 5/7, 11. 3. 1948. Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095005.htm>.

97 GRONSKÝ, Ján: *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II., 1945–1960*, s. 285.

98 Tamtéž, s. 286.

99 *Archiv bezpečnostních složek, fond Zemské velitelství SNB Praha 1945–1949 (A 14), inv. j. 639.*